

Lilijana Trampuž

Odmevi na komunistično revijo Književnost v sočasnem tisku

L'Historia si può veramente definire una guerra illustre contro il Tempo, perchè togliendoli di mano gl'anni suoi prigionieri, anzi già fatti cadaveri, li richiama in vita, li passa in rassegna, e li schiera di nuovo in battaglia.

Manzoni

(Zgodovina se lahko resnično definira kot znamenita borba zoper Čas, kajti potem, ko mu iztrga iz rok leta, ki so njegovi ujetniki, celo že trupla, jih oživi, jih pregleda in razvrsti ponovno v bitko. (Prevod L.T.))

Komunisti v Jugoslaviji so morali že od leta 1921 delovati ilegalno. Od uvedbe kraljeve diktature, sodišča za zaščito države, pa se je nadzor nad njimi še posebno zaostрил. Zato ni nenavadno, da v takratnem slovenskem tisku o komunistih ni veliko besed. S pojavom nove revije Književnost, ki so jo komunisti začeli izdajati decembra 1932, pod uredništvom Bratka Krefta, pa se je vzpostavila možnost legalne komunikacije preko tiska. Odziv je bil skromen, najbolj skromen pri socialistih, manj pri liberalcih, najmanj pri katolikih.

Med socialisti se je prvi oglasil dopisnik »FK.«, ki je v časopisu »Delavska politika« najprej pojasnil motiv svojega pisanja: »...ne samo, da s tem opravimo svojo kronistično dolžnost, temveč radi živokrvave potrebe, ki jo ima pač vsakdor, zanimajoč se za vse zdrave literarne pojave – in, ki morajo zanimati ne samo neke vase utesnjene »kulturne delavce in faktorje«, tembolj pač naše delavstvo, ki nima poleg »Svobode« in zagrebške »Socialne misli« (in v kolikor je beseda tudi o sarajevski »Snagi«) prav nikakih svetlih kulturnih žarišč.« Dopisnik nato omenja krizo pri »Ljubljanskem zvonu« in kot posledico izid nove revije Sodobnost. Za revijo Književnost pa pravi, da je izšla v času, »ko je slovenski proletarec zaman iskal kakih posebno aktualnih stvari, zlasti tičoč se onih, ki imajo res kakšno izrecno progresivno obeležje, gledano skozi prizmo historičnega materializma, te edinstvene znanstvene metode in znanosti, ki nudi bralcu resnične vpoglede v vse te kulturne tekovine.« Revijo označi kot mesečnik, »ki se obširno bavi z vsemi aktualnimi vprašanji našega sodobnega življenja v književnosti, kakor v ostalih panogah kulturnega udejstvovanja«. Po treh številkah »Književnosti« izpostavi avtor poročila le dve razpravi: Brodarjevo¹ o nacionalnem vprašanju in Petra Lema² esej o Mrzlu in socialni književnosti. Za Brodarjevo razpravo pravi, da je »toli marksistično zgrajena, tako kompaktno povezana z vsemi analitičnimi elementi o tem vprašanju, da je že radi te razprave vredno čitati« Književnost«. Ob Lemovem eseju pa meni, da je Lem »pravo naličje kritika, zlasti kar se

¹ Tone Brodar – Edvard Kardelj.

² Dušan Kermauner.

publicističnega delovanja tiče. Stvar je pisana dokaj iskreno in izčrpno – le ponekod je opaziti pretiranost, ki jo ima do Mrzela.³

V isti številki objavlja »Delavska politika« še en dopis o »Književnosti«, ki je ravno tako podpisan z inicialkama EK. Dopisnik opozarja na začetek izhajanja revije, »ki hoče zasledovati znanstvene in kulturne probleme sedanosti«. Posebej izpostavi »Brodarjevo tolmačenje nacionalnega vprašanja kot znanstvenega vprašanja, ki je dober odgovor na stare neznanstvene razlage socijoloških pojmov rase, plemena, ljudstva in naroda«. Dopisnik omenja še Lemov prispevek ter Kostanjevčev⁴ prispevek »Današnja kriza in bankrot gospodarske znanosti«, svoje poročilo pa zaključi s kritično oceno: »Iz prispevkov je videti, da hoče revija podčrtati predvsem borbena plat. Vprašanje je, na kakšen način se ji bo to posrečilo. Če bo teoretizirala o marksizmu in o delavskem gibanju zgolj kavarniško, brez praktičnega, realnega otipanja tega gibanja in brez praktičnih izkušenj, ki izvirajo iz njega, tedaj bo vsa borba ničeva, brez upoštevanja vrednih uspehov. Vsako borbena gibanje, ki se duši le v teoretiziranju, ne vidi bistvenosti in resničnosti. In taka revolucijonarnost ni pozitivna, je družbeno škodljiva in za proletarsko gibanje destruktivna«.

»Delavska politika« se nato posveti »Književnosti« le še enkrat, dve leti kasneje, in sicer s kratko opazko glede uredniške opombe h Kostanjevčevemu članku »Nekaj o semitizmu«; v njej nemreč urednik svari marksiste, naj pri pisanju proti »klerikalcem« ne posnemajo »slovenskega liberalca in socialdemokrata, ki se v svoji svetovno-nazorski neorientiranosti poslužujeta »farške gonje s pomočjo farških kuharic« in s tem pokazeta neresnost, demagogijo in duševno revščino...« Dopisnik še pripominja: »Tako piše »Književnost«, ki včasih agitira tudi za enotno fronto proletarijata.« Potem ko dopisnik pripiše to uredniško pripombo Bratku Kreftu, zaključi: »... tisti Kreft, ki je proti svojim bivšim profesorjem napisal roman v stilu farške gonje. Kakor vidimo – se je poboljšal.«⁵

Več odmevov na revijo Književnost bi pričakovali od socialdemokratske revije Svoboda. Ta »marksistični kulturni izobraževalni mesečnik« je vestno in afirmativno spremljal publicistično dejavnost komunistov pri založbi »Nova knjiga«, o pisanju v »Književnosti« pa v vseh treh letih njenega izhajanja ni omenjenega čisto nič.

Liberalna revija Sodobnost, ki je vstopila v slovenski kulturni prostor dva meseca za komunistično revijo, prinaša v svoji prvi številki, v rubriki Iz naših revij, članek Narodnost in umetnost po marksistični doktrini. Zapisovalec je eden od urednikov revije, Stanko Leben. Po dveh številkah, ki sta izšli, avtor ugotavlja: »Po vseh prispevkih sodeč, si je nova revija naredla nalogo, motriti vse življenjske pojave, civilizatorične in kulturne, s strogo in celo doktrinarno socialnega zrelišča. Če upoštevamo, da so danes pri nas in po vsem svetu socialna in ekonomska vprašanja v ospredju vseob-

³ Delavska politika, VIII, 8. marec 1933, šte. 19, str. 4. Danes je vredno prebrati spremno besedo Tarasa Kermaunerja k ponatisu Mrzelovih črtic Luči ob cesti, Ljubljana 1991. Kljub čudenju nad zapletenostjo medsebojnih človeških odnosov ne bomo pozabili na fascinantno podvrženost komunistični ideji, ki je prežemala predvojne komuniste.

⁴ Stane Krašovec.

⁵ Delavska politika, X, 26. januar 1935, šte. 7, str. 4.

če pozornosti, da povsod premišlja in piše danes o njih cela vojska ljudi, potem nikakor ni odveč, da tudi pri nas začno ljudje resno in temeljito razmišljati in pisati o socialnih problemih.« To splošno afirmativno pisanje pa *Leben* nadaljuje s kritičnim podukom: »Toda če naj bi bila revija, ki bi pri nas prevzela to poslanstvo, nalogo in delo, res plodna in koristna za življenje slovenskega kolektiva, če bi s svojimi nazori in idejami hotela zarezati res trajno, globoko brazdo v naše življenje in doseči s svojim delom uspešen družbeni preokret, tedaj pod nobenim pogojem ne bi smela biti slepo, nekritično ponavljanje in premlevanje starih, abstraktno zamišljenih socialnih doktrin brez samosvojih, le v našem samoniklem življenju utemeljenih pogledov.« *Leben* zaključuje svoje kratko razmišljanje zelo kritično, čeprav uporablja docela neoseben ton: »Najnesrečnejši način razmotrivanja in reševanja teh pojavov pa bi bil brez dvoma oni, ki bi morebitno nekritično plitkost in zmedenost v izvajanjih zabelil še s kategorično in oblastno apodiktičnostjo, češ, kdor se ne strinja do pičice z menoj, ni pravovernik in socialni »progresist«. Na koncu omenja dve razpravi, ki se »dotikata prevažnih pojavov: narodnosti in umetnosti«. Seveda gre za Brodarjevo in Lemovo delo. Poleg teh dveh razprav zabeleži *Leben* še Adamičev članek »Slovenski kmetje molijo za mehiško cerkev« in Flahertyjevo poročilo »Moje knjige o Irski«. ⁶

Iz »Sodobnosti« o člankih v »Književnosti« ne vzemo ničesar drugega, čeprav prav *Leben* obljublja, da bo spregovoril obširneje o obeh navedenih razpravah, ko naj bi le ti bili zaključeni.

Umirjeno, poglobljeno in nekoliko širše piše o »Književnosti« tednik *Slovenija*. Neznani dopisnik, podpisan xy, označuje najprej delokrog nove revije in utemeljuje ta zajeti okvir, ko pravi: »Nova revija izpolnjuje po svojem izrazito začrtanem programu kot edina te vrste svoje določeno mesto v slovenski revijalni književnosti. Njeno uspevanje priča, da ustreza neki potrebi, ki se mi zdi očitna zlasti pri resnejši mladini. Ta ne daje danes samo prednost socialno usmerjenemu leposlovju, ampak se bolj kot kdaj poprej teoretično poglavlja v socialno – ekonomska vprašanja, kar je v današnjih razmerah razumljivo.« Zanimiv je poudarek in hkrati opozorilo na pomembnost problematike, hkrati pa je zanimiv neosebni način opozorila, ki velja tistim starejšim bralcem, ki obravnavano področje zanemarjajo: »Ako starejša inteligenca to stran svoje izobrazbe zanemarja, bo to v njeno škodo. Noben misleč, še manj pa socialno čuteč človek ne more ravnodušno gledati na velikansko borbo dveh svetov in na velika socialna gibanja, ki vidijo v novem družbenem in gospodarskem redu edino rešitev iz sedanjih bednih razmer. Znanstveni socializem, ki določa smer novi reviji, nam daje ključ do razumevanja tega gibanja, ki si ga naj kritični izobraženec skuša pridobiti iz prvega vira. Spoznal bi, da so klasiki znanstvenega socializma, predvsem njegov ustanovitelj, pri vsej zaključenosti in izključilnosti svoje teorije duhovno dosti manj tesni kot mnogi njihovi učenci. Popolnoma more doumeti velikega misleca pač le kongenialen duh. Ta pa se bo veliko manj skliceval pri vsakem koraku na mojstra in ne bo nikoli imel marksizma za priročen recept za mehanistično razlago vseh pojavov socialnega življenja.« Tu lahko beremo mnenje, ki ni bilo pomembno le kot usmeritev

⁶ *Sodobnost*, I, 1933, štev. 1, str. 42–43.

nezainteresirani starejši inteligenci; silno pomembno je bilo tudi za mlade komuniste, predvsem zaradi dveh poudarkov; prvi je naglaševanje potrebe po študiju iz prvega vira in ne preko razlagalcev marksizma, kot je bila do tedaj glavna praksa socialističnega gibanja. Drug pomemben poudarek pa je opozorilo, da dogmatizem ne izvira nujno iz začetnika oz. utemeljitelja znanstvenega socializma, torej Marxa samega, ampak je nepopustljivo oz. dogmatsko zadržanje odvisno od zadržanja in širine posamezne osebnosti. V nadaljevanju dopisnik nakaže rešitev pred preveliko zaprtostjo: »Mislím, da varuje pred doktrinarstvom, ki je v bistvu tuje marksistični teoriji, pač le živi stik z življenjem, z delovnim ljudstvom. Praktičnega delavca mine vsaka ošabnost, ko spozna, koliko nevidnih sestavljalic odloča v življenju pri vsakem resničnem uspehu. Živa vera v idejo ga obvaruje pred kompromisi bolj kot teoretična podkovanost.« Kot nekako opravičilo zvenijo v nadaljevanju avtorjeve besede, ko utemeljuje svojo pravkar izrečeno oceno in napotek in jasno nakaže »slovensko« usmeritev, ki jo dosledno zastopa časopis Slovenija: »Zakaj omenjam to? Gotovo ne, ker si morda na tem mestu lastim neko sodbo o tem, kdo je dober in kdo slab marksist. Doživeli pa smo, da je socialistična politika opravičevala svojo oportunistično in protislovensko smer s sklicevanjem na nauk marksizma o postopnem in nujnem zblíževanju narodov, ki da mu avtonomistične težnje nasprotujejo. Vse naše narodno vprašanje je torej izmaličila v nasprotstvo med centralizmom in separatizmom, od katerih bi bil potemtaka prvi napreden, drugi pa nazadnjaški. Tu imamo prav značilen primer mehanističnega pojmovanja življenja in Marksove teorije. Socializem na Slovenskem v preteklosti in sedanjosti je poglavje, ki že dolgo čaka kritične osvetlitve.« Celoten citat le na videz nima zveze z našo obravnavo prispevkov v »Književnosti«. Kajti prav navedena razmišljanja o dotedanji vsebini socialističnega delovanja na Slovenskem in kratka ocena le tega so avtorju priložnost, da izrazi svoja pričakovanja v zvezi s pisanjem obravnavane komunistične revije. »Pričakujemo, da bo »Književnost« tudi v tej smeri in še v marsikateri drugi vršila svojo nalogo.« Po tem obširnejšem uvodu podaja avtor svojo oceno in prikaz števil revije, ki so do tedaj izšle: »V svojih prvih štirih številkah je sicer prinesla že precej kritičnih misli za razčiščevanje nekih naših vprašanj, a zdi se, da je ost njenih polemičnih člankov le preenostransko naperjena v smer, kjer prav gotovo ne more iskati svojih glavnih nasprotnikov. (Saj srečavamo imena nekaterih njenih sodelavcev tudi pri »Sodobnosti«.) Mislím, da jo čakajo še hvaležnejše in važnejše naloge.« Poročevalec poda najprej svoj splošni vtis o reviji: »Revija je po zunanji opremi skromna, videti pa je, da ji sodelavcev in gradiva ne primanjkuje. Poleg prevodov znanih proletarskih pisateljev prinaša izvirne literarne prispevke Adamiča, Klopčiča (lepo pesnitev Materino pismo), Janeža in Čufarja. Prevladujejo članki ideološke vsebine. Glavni sodelavci v tej smeri so P. Lem, T. Brodar in V. Kostanjevec.« Dopisnik nato natančneje predstavi posamezna dela omenjenih treh avtorjev. Najprej obravnava Lemove prispevke, ki se mu zdijo »najzrelejši«. Posebej omenja Lemovo življenjepismo študijo o Marxu, ki je »kljub vsebinski zgoščenosti pisana zanimivo in jasno«. Iz študije avtor izpostavlja tri temeljna Marxova odkritja: razredno pogojenost razvojne stopnje proizvodnje, nujnost izhoda razrednega boja v diktaturo proletariata ter prehodnost obdobja diktature proletariata. Iz članka »Zgodovin-

ski pregled revizionizma« izpostavi avtor kot temeljno tisto sporočilo, ki kot glavni odklon revizionistov od utemeljitelja marksizma navaja dejstvo, da so »revizionisti zavrgli dialektično pojmovanje zgodovinskega razvoja, dialektika pa da je po Marxu oblika vsega gibanja, zakon vsega življenja in razvoja«. Glede Lemove razprave o Mrzlu in socialni književnosti avtor sodi le, da ima študija »očitno vzgojni namen, le ne vem, če je psihološko bila ubrana prava pot«. Iz Kostanjevčevega članka o krizi in propadanju meščanske narodnogospodarske znanosti izpostavlja dopisnik avtorjevo ugotovitev, da je meščanska znanost »opustila objektivne metode klasične politične ekonomije, katere vrhunski zaključek je Marx. Neznanstvene, subjektivistične (apologetične) metode današnje narodnogospodarske znanosti morajo nujno vesti do dvoma o sami možnosti in o smislu gospodarske teorije«. O Brodarjevi razpravi pa dopisnik ugotavlja, da je »menda doslej najbolj kritična razprava o tem predmetu«. Opozarja na njeno polemičnost in izrazito negativističen pristop do Vidmarjeve knjige, ki da zaradi »subjektivističnega gledanja na predmet« daje »mnogo prilike za rezko kritiko«, kar da Brodar temeljito izrablja. Dopisnik »Slovenije« poudarja potrebnost obravnave Brodarjeve razprave: »Premnogo vprašanj razgrinja, o katerih tudi v marksističnih vrstah ne vlada enotno mnenje«. Potem, ko dopisnik navede Brodarjevo definicijo naroda, o njej meni: »Opredelitev je porabnejša kot marsikatera druga, a pred kritiko ne ostane neoporečna«, vendar pri tem ni nič konkretnejši. Glede Brodarjeve teze o prepletенosti kulturnih, političnih in ekonomskih problemov dopisnik meni: »Ni treba biti marksist, da prideš do tega zaključka«. Nadalje izvaja »Nasproti biološko - metafizičnemu, to je statičnemu, pojmovanju naroda ima marksistično in vsako dinamično, ki vidi v narodu produkt skupne zgodovinske usode, to prednost, da je optimistično in nam utrjuje vero v napredek in bodočnost naroda. Prav bi bilo, da bi naše revije ne šle molče mimo Brodarjevih izvajanj.« Na negativne plati v razpravi opozarja poročevallec blagohotno: »Nekoliko ošabni in presamozavestni ton naj nikogar ne moti. Toliko je odprtih vprašanj, o katerih bi bila debata hvaležna.« V nadaljevanju »pokroviteljsko« potolaži komuniste, da jim s strani Vidmarja, kot izrazitega individualista, ne grozi nobena ideološka šola, s čimer je prav gotovo hotel le preusmeriti polemiko z osebnih ravni na bolj produktivno plat obravnave, na obravnavo stvari same.

Tudi v zadnji obravnavi, - obravnavi četrte številke »Književnosti«, »z jedko satiro pisane glose V.K.⁷ o člankih nekaterih glavnih sotrudnikov »Sodobnosti« - se dopisnik obregne ob sam način pisanja. Dopisnik ugotavlja: »Sociološka izobrazba daje v političnih polemikah neko gotovost, ki je nam ne nudi še tako široka duhovna izobrazba, če je preveč literarno usmerjena«. Dopisnik ocenjuje, da je pisanje V.K. samozavestno: »Čuli smo že očitek, da uvajamo pri nas ostrejšje polemične metode, kakor so bile doslej v navadi. Ponosni smo na to, če nam uspe te ostrejšje metode udomačiti, kajti le ostra, direktna in jasna polemika je v stanju zgibati to gnilih kompromisov polno stanje pri nas, ki drži v močvirje.« Ob takem utemeljevanju dopisnik »Slovenije« zaključuje: »Moti se V.K., če misli, da takih ostrih polemičnih metod pri nas ne poznamo. Bile so včasih prav zelo udomačene in naša žurnalistika jih ni prostovoljno opustila.

⁷ Vladimir Kostanjevec - Stane Krašovec.

No, pred močvirjem nas niso obvarovale, prej nasprotno.« Sedaj pa navede poročevalc svoje mnenje, ki trezno in zrelo pokaže, da razume položaj, v katerem objavlja nova revija, hkrati pa upravičeno svari pred nevarnostimi, katerim bi se bilo dobro izogniti: »Da je »Književnost« borbena, je v redu in drugače biti ne more. Samo, da se borbenost najbolj izraža že v sami logični ostrini polemike, dokazovanja in zavračanja, in je ironiziranje, apostrofiranje in drugo umesten ali pa tudi neumesten dodatek.« Dopisnik opozarja tudi na potrebo po določenem moralnem zadržanju, ko ugotavlja: »Mnenja sem tudi, da nalaga anonimnost pisca neke ozire glede oblike polemike, ako je naperjena proti avtorju, ki se je s celim imenom podpisal, sicer se bo streljanje izza plota vse preveč udomačilo, čeprav upoštevamo pri tem, da je anonimnost neprostoovoljna in zato opravičljiva.« Ob koncu dopisa avtor še opozarja »na založbo »Nova knjiga«, ki jo je osnovala skupina okoli »Književnosti« z namenom, da v prvi vrsti izdaja znanstvena dela sociološke vsebine.«⁸

Ocena v »Sloveniji« je trezna, zrela, ki sicer zelo izbrano, a bistveno in korektno poroča o člankih komunistov. Opozarja na njihove dobre in zelo potrebne sociološke analize, ki pa so spremljane z neustreznim načinom podajanja, kar nivoju razpravljanja vsekakor ni v čast. Seveda se moramo pri tem zavedati ne le ilegalnega položaja komunistov, ampak predvsem njihove mladosti in neizkušenosti, saj so se znašli na teoretičnem terenu v dialogu s starejšimi, zelo izobraženimi, tako liberalnimi kot katoliškimi teoretiki in publicisti. Liberalni so kazali do komunistov več razumevanja kot katoliški.

»Najbolj bran ljubljanski dnevnik«⁹ liberalni list Jutro je na »novi slovenski mesečnik« opozoril kot prvi – po izidu prvih dveh števil. V kratki notici je poleg navedbe glavnih člankov naslovno opozorjeno na Brodarjevo razpravo, ki da je »spisana kot kritika« Vidmarjeve knjige. Ime avtorja je označeno kot psevdonim, za samo razpravo pa je pisec notice mnenja, da je »za sedaj najtemeljitejša ocena tega spisa«.¹⁰ List je dva meseca kasneje kronistično zabeležil še četrto številko »Književnosti«¹¹ nato pa nanjo ne opozarja več. Več je v »Jutru« informacij o aretacijah oziroma procesih proti komunistom.¹² Število procesov in mladost obtožencev je verjetno vplivala na objavo edinega načelnega članka o komunizmu v liberalnem listu v tem času, in sicer članek sodnika in skladatelja Antona Lajovica. Avtor v njem argumentirano in umirjeno razvija svoje odklonilno stališče do katolicizma in komunizma ter je zaskrbljen ob dejstvu, da se številni dijaki odločajo za komunizem. Kot izhod svetuje avtor

⁸ »Književnost« mesečnik za umetnost in znanost, Slovenija, I, 7. april 1933, šte. 14, str. 1–2.

⁹ Enciklopedija Slovenije, Ljubljana 1990, zv. 4, str. 361.

¹⁰ Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje, Iz revij, Kulturni pregled, Jutro, XIV, 12. 1. 1933, šte. 10.

¹¹ Književnost, Iz revij, Jutro, XIV, 8. 3. 1933, šte. 57.

¹² V letu 1933 in do konca leta 1934 je takih opozoril 15. Obširnejši je članek, ki opozarja na obsežen proces proti 32 obtožencih zaradi komunistične propagande. Zanimiv je novinarjev vtis o obtožencih, za katere piše, da »izgledajo inteligentno in simpatično, kvari pa, da so se izpočetka obnašali napram sodišču, kakor da se ne bi zavedali resnosti obtožbe in sodnega razpravljanja«. Jutro, XXX, 19. 6. 1934, šte. 138, Komunistični monstre – proces v Ljubljani.

poglobitev družbenega interesa za vsa socialna vprašanja, dolžnost univerze pa je »otvoritev socioloških stolic«.¹³

Študentski tednik Akademski glas je začel izhajati septembra 1933. V letu 1935 so ga urejali Fran Petré, Ivo Pirkovič in A. Stupica. V šesti številki objavlja list dopis z naslovom »Književnost«. Članek ni podpisan in je edini, ki obravnava revijo Književnost, in sicer prvo dvojno številko tretjega letnika. V uvodu dopisnik ugotavlja: »Končno zopet slovenska revija, ki izhaja redno.« Dopisnik komentira dve podrobnosti: sodelovanje Juša Kozaka pri reviji in posebej neki članek. Glede Kozaka pravi: »Juš Kozak, ki izgleda, da je zapustil Ljubljanski Zvon, prinaša v doslej ideološko čisto in poglobljeno propagandno revijo novo smer literarnega eseja z ideološkim in borbenim poudarkom. Revija je s tem obogatela. Juš Kozak je prvi izmed pomembnih kulturnih delavcev in literarnih tvorcev današnjih štiridesetletnikov vstopil v borbeni krog novih usmeritev celokupnega življenja in preobrazbe sistema, s svojim pristopom bo oplemenitil dosedanjo smer dela.« To pozitivno oceno dopolnjuje z navedbo prvega Kozakovega prispevka za »Književnost«: »In tako se je zgodilo, da je Književnost edina registrirala obletnico smrti Ivana Cankarja. Juš Kozak je izbral nekatere karakteristične črte iz analize Cankarjevega življenja in dela, da bi ustvaril profil njegovega duševnega obraza, ...« Dalje dopisnik navaja glavne značilnosti Cankarjeve umetnosti ter zaključje sestavek z ugotovitvijo: »Juš Kozak je pokazal v Cankarju umetnika, ki je budil k življenju novega človeka, slovenskega proletarca, katerega delo bodo pravilno ocenili šele otroci množic.« V nadaljevanju obravnava dopisnik »Akademskega glasa« podrobneje le še en članek: »Poleg splošnih ideoloških in borbenih razprav, ki jih prinaša »Književnost«, je v tej številki zanimiv članek arhitekta J.B. »Sociološke osnove moderne arhitekture«, kjer razpravlja avtor o splošnih vidikih novih gradbenih načrtov, diktiranih iz današnjih življenjskih razmer družbe«. Dopisnik navaja, da se avtor pri obravnavi gradnje hiš zgleduje pri francoskem arhitektu Corbussierju, v nadaljevanju pa ugotavlja: »Kar ga od Corbussierja loči, je zavest, da novih stavbnih principov in idealov ne bo izvedla današnja »močna roka« diktatorja, ampak novi družabni red.« Sledi ocena članka in primerjava s članki v strokovni reviji: »Od člankov v strokovni reviji »Arhitektura«, ki obravnavajo isti predmet, se loči po načelnem gledanju, jasni predstavi in morda tudi mnogo večji neodvisnosti.« Na koncu pa dopisnik navaja svoje mnenje in svoja opažanja o konkretnem poslanstvu revije, saj pravi: »Izgleda, da si oblikovalci novega družabnega reda tudi pri nas dele funkcije in pričenjajo misliti ne le na borbo, ampak tudi konkretno organizacijo življenja. Morda bo članek sprožil plaz.«¹⁴ Članek je zanimiv tudi zato, ker je sprožil plaz napadov katoliškega študentskega lista »Straža v viharju«. Katoliški pisci so prav z analizo mnenj o »Književnosti« dokazovali marksistično usmerjenost lista »Akademski Glas« in mu oporekali pravico, da predstavlja vse študente.¹⁵

¹³ Anton Lajovic, Zakaj naš dijak podlega komunistični propagandi? Jutro, XV, 20. 6. 1934, šte. 139.

¹⁴ Akademski glas, III, 22. februar 1935, šte. 6, str. 4.

¹⁵ Straža v viharju, I, 15. marec 1935, šte. 14, str. 61-63.

Mladinski krščansosocialistični list *Mladi plamen*, ki ga je prve tri mesece v letu 1933 urejal še Edi Štok, je marca 1933 opozoril na revijo »Književnost«, ki da je primerna za študij socializma in gospodarskih nauk. Poleg »Književnosti« list priporoča še revije: *Socialna misel*, *Ogenj*, *Beseda o sodobnih vprašanjih* in *Svoboda*.¹⁶ Uredništvo je od četrte številke naprej prevzel Jože Slak, ki se je ravno v tem času vedno bolj približeval komunistom. V novembrski številki istega leta zasledimo v listu članek z naslovom *Nacionalno vprašanje*. Članek je podpisan z začetnico K. in je strnjen prikaz Brodarjeve razprave, na katero je pod črto tudi opozorjeno. Dopisnik izpostavlja svoje (oz. Brodarjevo) razumevanje idealističnega gledanja na zgodovinske pojave, ki »smatra predstavo, pojem, idejo za vzrok, predmetni svet pa za posledico, namesto narobe«. Nato podaja dopisnik prikaz oblikovanja narodnostne ideje pri Italijanih, Nemcih ter Slovencih ter zaključuje: »Po svetovni vojni je izgledalo, da so prišli boljši časi tudi za male narode, toda izkazalo se je, da je bila krilatica samoodločbe narodov le sredstvo za doseg ciljev veleimperialistov. Dokler bo vladal ekspanzivni velekapital, toliko časa bo dovolj rodovitnih tal za pretirani nacionalizem. Nacionalno vprašanje je del socialnega vprašanja in ni ga mogoče reševati brez zveze z njim. Naj bo že naše gledanje na razne nacionalistične pokrete kakršno že, ne smemo pa pozabiti, da so vsa taka gibanja neizogibna posledica današnjih gospodarskih razmer, v katerih vlada nered in nesmotrnost.«¹⁷

Najbolj vestno in sistematično je o reviji *Književnost* poročal takratni vodilni katoliški filozof Aleš Ušeničnik, v reviji *Leonove družbe – Čas*. Po izidu celotnega prvega letnika je Ušeničnik ocenil, da je revija *Književnost* dosledno marksistična, da se je lotila zavestno vzgojiti ljudi v lastnem nazoru, historično – materialističnem, kar ji bo, po Ušeničniku, nedvomno vsaj delno tudi uspelo. Konkretno Ušeničnik pravi: »To je izrazito in dosledno marksistična revija. Vse gospodarske, socialne in kulturne pojave presoja z vidika marksizma. Razume se, da pri razlaganju pojavov uporablja predvsem historični materializem. V tej doslednosti bi se mogel s to revijo pri nas primerjati samo nekdanji »Rimski Katolik«. Kakor je ta vse presojal z rimsko – katoliškega stališča, tako »Književnost« presoja vse z ortodoksno – marksističnega stališča. Kakor je »Rimski Katolik« zavedno oblikoval katoliško zavest, tako »Književnost« zavedno oblikuje marksistično zavest. In ni dvomiti, da bo vzgojila del mlajšega rodu v marksističnem duhu.«¹⁸

Ušeničnik je razvrstil razprave v štiri skupine (neposredno marksistične in gospodarske, politične, kulturne in literarne) z opazko, da ni vedno razvidno, ali gre za izvirne ali prevedene razprave. V prvi skupini je Ušeničnik omenil naslove razprav o Marxu in marksizmu ter skupaj s to skupino omenil »nekaj gospodarskih razprav v luči Marxove ekonomike«. Kot »zelo zanimivo« je Ušeničnik predstavil skupino političnih razprav. Razprave je Ušeničnik zabeležil zgolj kronistično. Obširneje pa je po-

¹⁶ *Mladi plamen*, V, marec 1933, štev. 3, str. 33.

¹⁷ *Mladi plamen*, V, november 1933, štev. 11, str. 137–139.

¹⁸ A. U., *Književnost*, Med revijami, *Čas*, XXVIII, 1933/34, str. 200.

vzel citate iz »kulturnih razprav v ožjem pomenu: o narodu in narodnosti, o vzgoji in šolstvu, o ženskem vprašanju, o paragrafu 171«.

Glede »dolge« razprave o nacionalnem vprašanju Ušeničnik piše, da Brodar »v nji zavrača pojmovanje Jos. Vidmarja o narodu in narodnosti. Jos. Vidmar misli metafizično, vprašanje je pa treba reševati dialektično s socialno analizo. Tedaj se pa pokaže, da je narod 'zgodovinski pojav, produkt epohe nastajanja kapitalizma'. Nacionalni boj, ki ga je vodilo meščanstvo, je imel predvsem dve nalogi: sprostitve produktivnih sil iz spon fevdalizma in razširjenje notranjega trga na eni strani ter ojačenje konkurenčne sposobnosti tega meščanstva na drugi strani. Najsi je tudi množni nosilec nacionalnega boja kmet, njega hegemon je meščanstvo. Toda, če je 'baza narodnih bojev izrazito ekonomska,' kako to, da se je bil boj za narodne šole, za uradovanje v narodnem jeziku, za narodno univerzo itd.? To, pravi Tone Brodar, je bil le boj 'v družbeni nadstavitvi', torej le bolj videz, ki je zakrival pravi in prvi zmisel boja. Nacionalni boj v svojem jedru ni kulturni problem, marveč socialni.«¹⁹ Ušeničnik kratko in jedrnato ter korektno izpostavlja bistvene navedbe Brodarjeve razprave, pri tem ničesar ne ocenjuje ali vrednoti. Opaziti pa je, da Ušeničnik popolnoma zanemarja načelo o samoodločbi narodov, ki ga Brodar poudarja in nič ne piše o borbenem izhodu, ki ga Brodar poudarjeno nakazuje kot rezultat problemske analize in vizijo za marksiste. Ušeničnik navaja teoretične izsledke iz Brodarjevega teksta in pušča ob strani politično-agitatorski vidik.

Ušeničnik obravnava najobširneje iz razprave E. H. »Temeljna vprašanja nove vzgoje«. O razpravi piše na začetku: »Jako poučen je že uvod« in nato ta uvod v celoti navaja. V njem je namreč avtor kritičen do meščanske pedagogike; namesto, da bi leta dala »konkretne, zgodovinske ugotovitve, kaj je bila vzgoja do danes«, postavlja »metafizične in teologične spekulacije, tako zvane »ideale«, ki jim je baje služila vzgoja ali ki bi jim naj bila. Prav nikjer drugod ne operirajo bolj z lepo zvenečimi frazami, kakršne so »človeštvo«, »osebnost«, »kulturna dobrina«, kakor prav na vzgojnem področju. To razmetavanje z lepo zvenečimi frazami je za nas marksiste svarilo, ki nam izdaja, da je na tem področju namen buržuazije prav posebno nevaren in da ga želi zakriti proletariatu. Tem bolj je naša naloga, da izluščimo realno, historično vsebino pojma »vzgoja«, da tako pripravimo tla, na katerih bomo mogli zidati temelje nove, revolucionarno-proletarske vzgoje. Buržuazija se pri svojih varljivih manevrih sklicuje na velike klasike meščanskega duhovnega življenja v splošnem in na klasike meščanske pedagogike pa posebej.« Potem ko Ušeničnik obširno sledi poimensko navajanim pojmovnim stališčem številnih meščanskih mislecev o vzgoji (Herder, Lessing, Pestalozzi, Jean Paul, Kant, Herbart), v nadaljevanju navaja bistvo marksističnega mnenja o meščanski vzgoji kot kulisi, ki teži k pokorščini množic in ohranitvi lastnih položajev: »Medtem ko so te besede tedaj, ko so jih izgovarjali meščanski klasiki pred 100 in 150 leti, imele določen, povsem prijemljiv pomen, kajti bile so bojna gesla revolucionarnega meščanstva proti fevdalizmu, cehovskemu in verskemu zatiranju, ne pomenijo pa te besede, če jih izgovarjajo nasičeni epigoni, prav nič drugega kakor po-

¹⁹ Prav tam, str. 201.

izkus, zakriti reakcionarni in ljudstvu sovražni značaj današnje šole in meščanskih vzgojnih ustanov za klasično opremljeno kulturno kuliso. Nasprotno pa izjavljamo marksisti z vso nedvornostjo, da v razredni družbi vse do današnjega dne vzgoja ne služi niti »kulturi«, niti »človečanstvu«, marveč je kratko in naravnost povedano, razredna vzgoja, ki jo uporablja vladajoči razred za to, da bi ohranil pri delovnih množicah pokorščino in konserviral obstoječe produkcijske razmere.« Brez komentarja zaključuje Ušeničnik z navedbo o funkcionalnem bistvu vzgoje v razredni družbi: »Tudi vzgoja ni nič drugega kakor funkcija družbe in v notranjosti razredne družbe je funkcija vladajočega razreda... (Po Karlu Marxu) je prva naloga proletarske vzgoje ta, da to spozna in na podlagi tega sklepa, da je tudi proletarska vzgoja razredna vzgoja in sicer mora biti politična razredna vzgoja.«²⁰

Ušeničnik torej izpostavlja bistvene poudarke članka - važni so mu vsebinski poudarki, v tem primeru poudarek marksističnega stališča o funkcionalnem bistvu razredne vzgoje. Politični sklepi, ki jih avtor navaja, Ušeničniku niso zanimivi, saj se zanje ne zmeni. Avtor članka je namreč nedvoumno mnenja, da bo zatirani razred rešil problem vzgoje le, če si bo priboril oblast in vzgojo prilagodil lastnim »razrednim interesom«. »Boj med dvema vzgojnima sistemoma je vedno spremljajoč pojav boja med dvema razredoma za oblast.«²¹ Nedvoumnost in neposrednost v izražanju o potrebi boja za oblast, v ostalih člankih nista običajni.

V nadaljevanju izpostavlja Ušeničnik članek Ivana Kosca²² o reformi šolstva. Iz članka navaja glavne vsebinske poudarke. Šola je izključno družbena ustanova, ki se je razvijala kakor vse družbeno življenje. Po svoji obliki in idejni usmerjenosti je vedno odgovarjala socialno - političnemu ustroju družbe na vsakokratni doseženi razvojni stopnji. Nastavlja²³ nove gospodarske razmere, ki imajo za posledico njim odgovarjajočo socialno-politično ureditev. S tem so dani pogoji za novo duhovno in kulturno življenje. Miselnost in kulturna usmerjenost vladajoče družbene plasti, ki prevzame v last proizvodjalna sredstva in človeško delovno silo, velja za splošnoveljavno in občeobvezno. Ta tudi postavlja vzgojne in učne sile.«²⁴ Šola je torej doumeti dialektično kot del občega zgodovinskega procesa. Zato je naivno pričakovati prave orientacije in preureditve šolstva od posameznih ljudi in reformatorjev. V dobi, ko raste moč in vpliv razredno zavednega delavstva, je nujno vznikla nova pedagoška teorija, socialna pedagogika. »Brez pravilne teorije ni pravilne prakse in brez pravilne pedagoške teorije ni pravilnega in sistematično izvedenega šolskega dela.«²⁵ Vendar je šlo doslej le za metodične in didaktične izpremembe, »povsem razumljivo, ker za drugega ni moglo iti: vzgojni in izobrazbeni ideali so ostali stari, ki so odgovarjali našemu gospodarstevu in socialno-političnemu stanju.«²⁶

²⁰ Prav tam, str. 201-202.

²¹ Književnost, I, 1933, štev. 12, str. 447.

²² Martin Mencej.

²³ Pravilno Nastanejo, ... Književnost, I, 1933, štev. 6, str. 214.

²⁴ Pravilno - cilje, prav tam, str. 215.

²⁵ Prav tam, str. 219.

²⁶ Prav tam in delo navedeno v opombi 18, str. 202.

Podobne ugotovitve glede načina Ušeničnikovega poročanja, ki smo jih že navedli, veljajo tudi za njegov prikaz ženskega vprašanja ter vprašanja o splavu v prvem letniku »Književnosti«. Iz članka Angele Vodetove o ženskem vprašanju avtor točno citira kapitalistično pogojenost le-tega. Prinaša avtoričine poglede na razredno ločitev ženskega vprašanja in njene opredelitve meščanskega in delavskega ženskega gibanja. Prav tako navaja Ušeničnik avtoričino spoznanje, da je žensko delavsko vprašanje v bistvu socialno vprašanje, ki se more rešiti le z ekonomsko preureditvijo družbe, in da se mora »žensko gibanje uvrstiti v gibanje delovnega ljudstva, v katerem se bore vsi zatirani za pravičnejšo urejeno družbo, kjer bo tudi žena prišla do svojih pravic (206)«. ²⁷

O paragrafu 171 (o splavu) navaja Ušeničnik obe razpravi, ki sta še danes, po šestdesetih letih silno aktualni. Obširneje sledi avtor razpravi Toneta Brodārja, ki »poroča o shodu v »Delavski zbornici«, kjer je 'nekaj sto večinoma delavskih žena protestiralo proti seksualnemu zatiranju od strani meščanske družbe, zahtevalo odpravo & 171, ki prepoveduje odpravo telesnega plodu, pouk o uporabljanju antikoncepcionalnih sredstev in njih ceneno nabavo za siromašne sloje, in tudi ustanovitev posvetovalnic za seksualne zadeve'.« ²⁸ Ušeničnik obširno navaja Brodarjevo ognjevitro kritiko meščanske družbe in obsodbo lažne cerkvene morale. ²⁹

Drugi članek o istem vprašanju označuje Ušeničnik kot »bolj umirjen«. Iz njega pa avtor citira le »končno sodbo«: »Splav je zlo, ki se s prepovedjo ne da odpraviti, ki se da odpraviti le s primerno vzgojo in spremembo gospodarskega položaja širokih ljudskih množic. Dokler tega ne dosežemo, pa se je treba boriti proti splavu aktivno - s poukom, s širjenjem antikoncepcionalnih sredstev, z materialno pomočjo. Ker pa vsa ta sredstva ne zadostujejo, da bi splavljanje popolnoma preprečila, naj se zmanjša vsaj njegova škodljivost z legalizacijo (341)«. ³⁰

Ušeničnik, pa tudi drugi sodelavci revije Čas se tudi v nadaljevanju obširno ukvarjajo z marksistično mislijo v izdajah komunistov. ³¹ To so obravnave posameznih član-
kov v »Književnosti«, ki izrazito izstopajo po svoji protiverskosti ali pa po napa-

²⁷ Delo navedeno v opombi 18, str. 202 in 203.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Razprava je ponatisnjena v Edvard Kardelj, Zbrana dela, prva knjiga, Ljubljana 1989.

³⁰ Delo navedeno v opombi 18, str. 203.

³¹ Primerjaj članke:

- A.U., Marksistična dela v slovenskih prevodih, Čas, XXIX, 1934/35, str. 92-93;

- Dr. Gosar, Nov način kritike, Par pripomb h kritiki g. I. Kovača /E.Kardelja/, prav tam, str. 95-96;

- A.U., Osnovni problemi marksizma, prav tam, str. 192-194;

- I.E. (Janez Fabijan), »Na resni znanstveni osnovi«, »Književnost«, prav tam, str. 199-200;

- A.U., Metode komunizma, prav tam str. 321-323;

- Ž. Janežič, Antisemitizem, slovenstvo, znanost, klerikalizem itd., prav tam, str. 323-324;

- I.E., »Dejansko življenje in onostranska večna razoderja.« ter članek Kako je s cerkvijo?, Čas, XXX, 1935/36, str. 71-72;

- A.U., Znanstvena vrednost dialektičnega materializma, prav tam, str. 110-117. To je izrazito filozofska obravnava, ki še čaka analize filozofov. V spodaj navedeni literaturi pa je že opažena.

Marksistična misel tridesetih let na Slovenskem je bila že obširno predstavljena v Vestniku za marksistične študije SAZU, I, 1980, šte. 1, ter tudi ocenjena v knjigi Franeta Jermana: Marksizem na Slovenskem, Ljubljana 1987, str. 138-146.

dalnem načinu izražanja, polnem etiketiranja in apostrofiranja. Upravičena, zato razumljiva je tu katoliška kritika. Verjetno je ta »neprijetni« način polemiziranja komunistov eden od vzrokov, da katoliška kritika ni našla besed razumevanja vsaj za ilegalen položaj komunistov ter opredeljuje njihovo izogibanje cenzuri kot »igro«. ³²

Katoliški dnevnik Slovenec je v tem času objavil o marksizmu oz. boljševizmu več načelnih člankov, posebej uvodnih razmišljanj. ³³ V njih avtorji marksizem mirno in argumentirano zavračajo zaradi njegove materialistične osnove in razredne omejenosti, predvsem pa zaradi protiverske naravnosti. Poleg načelnih člankov beleži »Slovenec« nekatere obsodbe sodišč proti komunistom. Ti članki so zgolj kronistični in nič komentirani. ³⁴ Neposredno o reviji Književnost »Slovenec« sploh ne piše, posredno pa eksplicitno le enkrat, in sicer ob afirmativni omembi vsebine revije Čas. ³⁵

Še manj konkreten je odnos do komunistov oz. do revije Književnost pri glasilu katoliških zasebnih nameščencev Bodočnost. Revije Književnost sploh ne omenja, marksizmu oz. socializmu posveča nekaj načelnih člankov, v katerih utemeljuje svoje odklonilno stališče, ki se naslanja v glavnem na protiversko naravnost marksizma. ³⁶ Podobno naglaša protiversko usmeritev komunizma verski list iz Ljubljane Bogoljub od leta 1936 dalje. ³⁷

Krščanskosocialistična revija Beseda o sodobnih vprašanjih s pisci revije Književnost ne polemizira. Revija prinaša precej načelnih člankov o marksizmu, o razmerju med krščanstvom in marksizmom, ki so historiografsko že obdelani v razpravah Janka Prunka. Za naš prikaz sta zanimiva le dva članka, ki nas seznanjata z načelnim pogledom na pisanje komunistov, čeprav ne konkretno na pisanje v reviji »Književnost«, a ker je avtor isti, obakrat Stane Krašovec, ki je v »Književnosti« objavil repliko, si velja ta dva članka približe pogledati. V enem je »drip«, dr. Jože Pokorn, predstavil prvo

³² A.U., Osnovni problemi marksizma, Čas, XXIX, 1934-35, str. 194.

³³ Primerjaj članke:

- Karl Marx, Slovenec, 14. 3. 1933, šte. 61;
- Fašizem proti boljševizmu, Slovenec, 14. 5. 1933, šte. 110a;
- Brezboštvo - nova vera, Slovenec, 21. 5. 1933, šte. 116a;
- Dol z materializmom, Slovenec, 29. 12. 1933, šte. 295a;
- Krščanstvo in marksizem, Slovenec, 4. 2. 1934, šte. 29.
- Združitev II. in III. internacionale, Slovenec, 19. 8. 1934;

³⁴ Primerjaj članke:

- Proces proti 8 komunistom, Slovenec, LXI, 1. 6. 1933,
- Obsojeni komunisti, Slovenec, 3. 6. 1933,
- Izpred sodišča za zaščito države, Slovenec, 17. 6. 1933
- Sodba v komunističnem procesu pred celjskim okrožnim sodiščem, Slovenec, LXII, 10. 4. 1934, šte. 81;

- Haloški komunisti pred sodiščem, Slovenec, 14. 6. 1934, šte. 133;

- Sodba v celjskem komunističnem procesu pred celjskim okrožnim sodiščem, Slovenec, 26. 6. 1934, šte. 143;

- Ljubljanski komunistični proces, Slovenec, 27. 6. 1934, šte. 144;

³⁵ Slovenec, LXII, 16. 3. 1934, šte. 63.

³⁶ Primerjaj članke v reviji Bodočnost:

- Svetovni nazor in socializem, 1934, I, šte. 1;
- Socializem in katolištvo, 1935, II, str. 45-46.

³⁷ J. Šimenc: Ali je komunizem res proti veri, Bogoljub, Ljubljana, 1936, str. 219.

knjigo, ki jo je izdala nova komunistična založba »Nova knjiga«, Engels – Plehanov: Uvod v dialektični materializem. Avtor je kritičen do publikacije, ki da ne dosega zastavljenega namena založbe seznaniti bralce s historičnim materializmom brez precejšnjega predznanja le teh. Avtor se tudi sprašuje, ali »se dialektični materializem ne da drugače razložiti kot s kritiko in pripombami h kaki knjigi.«³⁸ Kritika moti dejstvo, da se izdajajo posamični teksti, ki med seboj niso v nikakršni zvezi in dodaja: »To oboževanje starih tekstov je pri naših ortodoksnih marksistih tudi sicer opazati, tako da bi človek sodil, da gre za novo vero in ne za novo znanstveno metodo.«³⁹ Avtor dvomi v uspeh publikacije in priporoča več samostojnega mišljenja.⁴⁰

Drugi prispevek, ki ga omenjamo, je bolj kot prikaz konkretne publikacije Male biblioteke⁴¹ prikaz načelnega pogleda na publikacije Male biblioteke kot poljudne brošure, ki obravnavajo pereče socialne in politične probleme. Avtor meni, da so knjižice »pisane zelo živahno in preprostost je njihova velika odlika«. Knjižice so pisane v okviru idej, ki jih zastopajo avtorji, zato je kritiku jasno, »da so knjižice predvsem tendenčne, dasi so često tako obširne, da zato ne izgube mnogo na svoji prepričevalni vrednosti«. Avtor je mnenja, da: »To dejstvo pretirane tendence v eno smer končno tudi utruja, ker bralec že vnaprej ve, do kakšnih dialektičnih zaključkov mora priti avtor«. Tudi končne pohvalne besede avtorja vsebujejo kritično ost: »Ni pa prezreti, da so te knjižice pisane v udarnem stilu in če bi ta stil ne bil tako časnikarski in agitatorski, bi mogli biti Mali biblioteki v tej smeri še za kaj več hvaležni, nego samo za propagando.«⁴²

Katoliški list za mladino oz., kot je podnaslovljen, »fantovski list« Kres se s članki v reviji Književnost ne ukvarja. Ne omenjamo ga zato, ker uporablja v odnosu do socializma, komunizma in boljševizma odklonilno stališče⁴³ ampak zaradi nizkega nivoja izražanja. Govoreč o Marxu, naj bi npr. Lenin uporabljal vulgarne, poenostavljene

³⁸ Na to pripombo je reagiral Oskar Drenik (Stane Krašovec), ko je pisal članek K slovenskemu predvodu 'Anti - Duhringa': »Engels ga je sicer podal v obliki kritike, toda tako so napisana vsa velika marksistična dela, kajti oblika kritike je le nujni odraz dialektičnih resničnih protislovij v predmetu, ki ga pisatelji obravnavajo«. Književnost, II, 1934, štev. 5, str. 175.

³⁹ Tudi na to kritično pripombo odgovarja Drenik in pravi: »Tistim, ki slovenskim marksistom očitajo pomanjkanje »plodotvornosti« in »originalnosti« ter oboževanje starih tekstov«, bomo odgovorili tedaj, kadar bodo sami nehali čitati in prevajati v slovenščino sveto pismo stare in nove zaveze in bodo napisali originalno versko delo, odgovarjajoče posebni samobitnosti slovenskega kolektiva, in kadar v svojih »samostojnih« politično-ekonomskih delih in uvodih ne bodo več prežvekovali vulgarno ekonomskih čenč buržoazije tujih narodov, temveč pokazali, katere posebne produkcijske, cirkulacijske in valutne zakone ima slovenski kapitalizem za 'razliko od drugih«. Prav tam, str. 176-177.

⁴⁰ Drip (Jože Pokorn): Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem. Založba »Nove knjige«, Ljubljana, Beseda o sodobnih vprašanjih, II, 1933, str. 224.

⁴¹ Alojzij Kovač: Dinamit na Daljnem vzhodu. Mala biblioteka, zv. 4-5, Ljubljana 1934.

⁴² Beseda o sodobnih vprašanjih, IV, 1935, str. 23.

⁴³ To stališče je izraženo skozi prikaz publikacij priznanih teologov: Franc Pernišek: dr. Jakob Aleksič, Stanovska država po načelih okrožnice »Quadragesimo anno«, Kres, I, 5, 1934, str. 38; najbolj jasno in strnjeno pa v prikazu knjižice Aleša Ušeničnika Socialno vprašanje: »S socializmom in komunizmom ne moremo soglašati radi materialističnih osnov in sovražnosti do krščanstva, ker je pokristjanjenje socializma nemogoče ter radi gospodarskih in pravnih zmot, ki jih vsebuje socialistični nauk... in tudi, ker so obei socializma in komunizma ničev«. Kres, V, 1934, str. 207.

misli.⁴⁴ Poskus tolerance do nauka »boljševikov« je zelo skromen, čeprav beremo tudi: »Nobenega pomena nima kar na splošno zabavljati zoper boljševike in boljševizem. Taka borba ni niti pametna niti uspešna.«⁴⁵ Vendar beremo od istega avtorja tudi neargumentirane trditve: »Marksizem daje zemljo tujcem, je protinaroden« in »Borba za delavske pravice je marksistom samo maska«.⁴⁶ Ta vseskozi izrazito negativistični prikaz nas vodi k zaključku, da poteka vzgoja mladih (tem je list namenjen) načrtno v sovraštvu in odklanjanju,⁴⁷ pa tudi v strahu, ki se razodeva v pozivu k borbenosti proti »Zlu«, s pozivom na strnitev katoliških vrst, k brezpogojni disciplini, k vzgoji elitnih čet, k pripravljenosti na žrtve.⁴⁸

V listih, namenjenih kmečkemu prebivalstvu, izrazito stanovskih listih z večinoma dnevno aktualno problematiko, o komunistih ne zasledimo ničesar. Nekaj je kronističnih člankov o komunističnih procesih in zelo redki so članki načelne narave o komunizmu oz. marksizmu.

Tednik Kmetški list beleži nekaj procesov proti komunistom⁴⁹ ter prinaša v ponatisu iz »Književnosti« članek L. Adamiča Slovenski kmetje molijo za mehiško cerkev z opozorilom na izhajanje revije.⁵⁰ Isti Adamičev članek objavlja tudi tednik Novi čas.⁵¹

Enega redkih načelnih člankov prinaša mladinski mesečnik za kmečko prosveto Gruda. V njem je Janže Novak stvarno in jedrnato pojmovno opredelil marksizem, cilje njegove borbe in njegov odnos do kmetškega gibanja.⁵² V nadaljevanju govori avtor o potrebi po povezovanju sorodnih gibanj, pri čemer je zanimivo, da revije Književnost sploh ne omenja; avtor namreč pravi: »Z ugotovitvijo, da tudi naše kmetško gibanje temelji v bistvu na marksizmu, se moremo postaviti v skupno borbena fronto z delavsko mladino socialno demokratičnega gibanja (glasilo »Svoboda«) in Krekovo

⁴⁴ Giovanni Papini, Moj obisk pri Ljenu, Kres, V, 1934, str. 67. Na primer: »Marx ni nič drugega kakor v pivu in hegelianizmu namočeni možgani, v katere je pa njegov prijatelj Engels vbrizgal nekaj duhovitih misli« ali »Rusija je stot milijonska čreda, ki jo obvladaš le z batino, korobači, ovaduhi, strahovanji.« »Boljševizem pomeni trojno delo: prvič boj znanstveno izobraženih divjakov proti gnilim izobražencem, drugič boj Vzhoda proti Zapadu in tretjič boj mesta proti kmečki vasi.«

⁴⁵ J.D.: Učimo se od boljševikov, Kres, V, 1934, str. 179.

⁴⁶ J.D., Nekaj o marksizmu, Kres, V, 1934, str. 22.

⁴⁷ France Pernišek: O čitvu in še kaj, Komsomol, Kres, V, 1934, str. 79 in 150: Moskva ali Rim, satan ali Kristus. Avtor opisuje delovanje mladinske organizacije, »ki ima namen uničiti vero med otroki in mladostniki.«

⁴⁸ Cerkev, boljševizem in zlo, Knjižica Katoliške akcije za mladino, Kres, V, 1934, str. 160 in kot opomba 47, str. 170.

⁴⁹ Kmetški list, XV, 11. 4. 1934, šte. 15 in 27. 6. 1934, šte. 26.

⁵⁰ Kmetški list, XIII, 7. 12. 1932, šte. 49.

⁵¹ Novi čas, I, 1. 1. 1933, šte. 6.

⁵² Janže Novak, Karl Marx, marxizem in kmetško gibanje, Gruda, X, 1933, str. 96 in 97. Pod marksizmom avtor razume spoznanje Karla Marxa o sodobnih gospodarskih razmerah, o kapitalističnem gospodarskem procesu in družabnem redu ter o silah, ki vnašajo razvoj v ta red. Ena teh sil je organizirana borba množic. Cilj borbe, ki ga je tem množicam jasno predočil šele Marx, je: osvoboditev proizvodnih sredstev iz rok profitarških kapitalistov, podružabljenje teh sredstev in s tem osvoboditev delavskih množic iz gospodarske odvisnosti.

Glede odnosa do kmetškega gibanja pa avtor meni sledeče: »Ugotoviti pa je treba že enkrat povsem točno in jasno, da tudi kmetško gibanje odgovarja na odločilna vprašanja, ki se tičejo današnjega gospodarstva in družabnega (socialnega) reda prav tako kot Karl Marx in da je zato tudi kmetško gibanje v bistvu marxistično gibanje.«

krščansko socialno mladino (glasilo »Beseda o sodobnih vprašanjih« in »Mladi plamen«). Skupna idejna podlaga in skupne naloge teh treh gibanj pa kriče posebno v današnjem času po nujnem sodelovanju vseh teh treh gibanj v obrambo demokracije in svobode, ki jo ogroža kapitalistični meščanski in malomeščanski fašizem.⁵³ Nenavadno je, da v sodelavcih revije Književnost Novak ni videl možnih zaveznikov. Res, da revija ni bila deklarirano mladinska, čeprav so bili njeni sodelavci v glavnem zelo mladi ljudje, a jasno razvidno to tudi pri reviji »Svoboda« ni bilo. Res pa je tudi, da je »Književnost« v času, ko je Novak pisal članek (ob 50 letnici Marxove smrti, v marcu 1933), izhajala komaj nekaj mesecev.

V »Grudi« je izšla predstavitev publikacije Albina Prepeluha Agrarna reforma. O knjigi je v »Književnosti« poročal tudi Boris Kidrič, zato se je poročevalec v »Grudi« dotaknil tudi njegovega zapisa, ko je zapisal, da je Kidrič »videl oziroma je hotel videti v knjigi to, kar prav za prav ni, zato so vsa njegova izvajanja na račun te knjige brezpredmetna, pač pa pomembna, kar se tiče samega znanstvenega vprašanja agrarne reforme.«⁵⁴

Naslednji kmečki stanovski list, ki pride v poštev pri našem prikazu je Brazda, glasilo absolventov kmetijskih šol. List je izrazilo stanovski, obravnava kmečko vprašanje kot jedro socialnega vprašanja, zvesto sledi Krekovim usmeritvam in usmeritvam papeževih okrožnic. Revije Književnost ali komunizma se ne dotika ne konkretno ne načelno, slednjega le z eno izjemo. V njem J. Marinič s Ptujске gore razmišlja ali so resnične »govorice«, da se »Brazda« nagiblje h komunizmu. S tem nam avtor razgrne svoj pogled na komunizem in odnos do njega. Ker je tako razmišljanje v tu obravnavanih letih v slovenskem časopisju zelo redko, je vredno pozornosti.

Avtor zapisa omenja veliko število pritožb čez časopis, ki da je preveč kritičen in pravi: »V ozki zvezi sta očitka, da preveč kritiziramo in pa o »komunistični« usmerjenosti. (Ta drugi očitek je nekdo za lase privlekel na dan, in sicer zaradi člankov socialne vsebine v »Brazdi«).⁵⁵ Avtor nato opredeljuje kritiko in išče vzroke za nezadovoljstvo v družbi, kar je zanj pogoj za kritiko. Avtor se zaveda neugodnih obstoječih socialnih razmer in naglašá potrebo po »veliki socialni izobrazbi zlasti od kmečke mladine, da ne pade iz liberalistične zablode v drugo socialno zablodo – komunizem.«⁵⁶ Množino socialnih člankov v časopisu razlaga torej avtor s potrebo po večjem znanju in osveščenosti, ki naj pripomore za borbo proti aktualnemu, »preveč liberalnem družabnem redu«, s katerim da kmečka mladina ni zadovoljna. Nato avtor pojasnjuje, kako pojmujejo komunista »gotovi ljudje«. Kot komunista pojmujejo »vsakega človeka, ki je nezadovoljen z obstoječimi socialnimi ali političnimi razmerami.«⁵⁷ Vendar meni avtor, da je na svetu 99% ljudi nezadovoljnih v socialnem oziru in da je to pojmovanje le preveč navidezno in da je potrebno pogledati »stvar iz nepristranske sodbe resnega poznavalca«. V nadaljevanju predstavlja avtor komunistična načela v

⁵³ Prav tam, str. 97-98.

⁵⁴ Gruda, XI, 1934, str. 123-124.

⁵⁵ J. Marinič, Komunizem in mi, Brazda, II, 1935, štev. 12, str. 167.

⁵⁶ Prav tam, str. 167-168.

⁵⁷ Prav tam.

odnosu do zemlje, družbe in zakona oz. družine: »Po komunističnih načelih socialnega reda mora preiti zemlja, tovarne, stroji in sploh vsa proizvodna sredstva v last družbe (države). Družba je popolnoma demokratična, ne razdvajajo je nobeni stanovi, vlada popolna enakost. Sčasoma bo socialistični red tako napredoval, da bo zavladalo kot edino merilo razdelitve le osebna potreba. Vsak bo tedaj rad opravljal javna dela, država bo postala nepotrebna, umaknila se bo komunistično urejeni družbi, ki se sama upravlja, kjer vlada popolna svoboda. Zakona ni več, ampak svobodna ljubezen. Mladino vzgajajo v skupnih vzgojevaliških po družabnih predpisih: družine ni več! Tako komunizem«. ⁵⁸ Dalje avtor razlaga lasten odnos do že omenjenih problemov (zemlja, družba, družina) z naslonitvijo na papeževo okrožnico »Quadragesimo anno« in ugotavlja, da se s komunističnimi razhaja. Avtor meni, da je s tem ovrigel »nerazsodne obdolžitve«. ⁵⁹

Na koncu ugotavljamo, da je socialistični tisk do komunističnega pisanja kritično naklonjen, liberalni tisk tudi, čeprav odklonilen do komunizma, katoliški pa različno. Objektivnejši, čeprav odločno odklonilen je katoliški vrh z Ušeničnikom, odklonilen, celo vulgaren tisti, ki je namenjen mladini.

LES ECHOS A LA REVUE LITTÉRATURE (KNJIŽEVNOST) DANS LA PRESSE DE L'EPOQUE

R é s u m é

A partir de 1921, les communistes en Yougoslavie étaient obligés à fonctionner clandestinement. Ils furent d'autant plus rigoureusement surveillés après la constitution de la dictature du roi et du tribunal pour la protection de l'état. On ne peut donc pas s'étonner de ne pas trouver dans la presse slovène de cette époque beaucoup d'articles sur les communistes. Lorsqu'en décembre 1932, les communistes commencent à publier la revue Književnost (Littérature) sous la direction de Bratko Kreft, il s'établit la possibilité d'une communication légitime à travers la presse. Il y eut peu d'écho.

L'auteur a lu et analysé les périodiques de la période où paraissait la revue Književnost, c'est-à-dire de décembre 1932 jusqu'à la fin de 1935. Dans son article, elle parle surtout des journaux et revues suivants: des journaux du parti libéral: Sodobnost, Slovenija et Jutro; du journal des étudiants Akademski glas; du journal catholique Mladi plamen, Čas, Slovenec, Bodočnost, Bogoljub, Beseda o sodobnih vprašanjih (Un mot sur les questions contemporaines) et Kres de même que des journaux des agriculteurs Kmetški list, Novi čas, Gruda et Brazda.

En conclusion l'auteur constate que la presse socialiste se comporte envers la presse communiste d'une manière favorable mais critique, que la presse libérale la refuse d'une manière critique tout en restant tolérante et indulgente de même que la presse des agriculteurs. Nettement négative mais plus objective reste la direction catholique avec Ušeničnik en tête tandis que la presse destinée aux jeunes la refuse décidément même vulgairement.

⁵⁸ Prav tam, vse poudarjene besede so v članku.

⁵⁹ Prav tam, str. 169.